

MİMAR SİNAN'IN MEDRESELERİ

Prof.Dr.Oktay ASLANAPA

Mimar Sinan'ın medrese mimarisine getirdiği yenilikleri daha iyi anlayabilmek için Osmanlı medreselerinin gelişmesini kısaca gözden geçirmek yerinde olur. Fatih devrine kadar Osmanlı medreselerinde Selçukluların büyük ölçüde abidevî yapıları yerine pratik ihtiyaçlarını karşılayan, yeni öğretim şartlarına uygun değişik plânlara görülür. Medrese mimarisinin başından itibaren olgun bir gelişme vardır. İznik'te Süleyman Paşa, Bursa'da Lala Şahin Paşa medreseleri gibi daha Orhan Gazi zamanı eserleri bile sonra yüzyıllar boyu devam edecek Osmanlı medreselerinin ilk örneklerini vermiştir. Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa'nın İznik'te yaptırdığı çok harap durumda ve kitabsiz medrese geniş kemerli yüksek revaklar arkasında kubbeli onbir hücre ve tromp kubbeli büyük bir dershaneden ibaret olup, ön tarafı revaksız olarak açık bırakılmıştır. Bursa Kale içinde Lala Şahin Paşa Medresesi'nde henüz Selçuklu şeması ve geleneği açıkça belli olmaktadır. Bugün çok harap olan medresenin kubbeli bir giriş ve derin tonozlu bir eyvandan ibaret orta bölümünün iki yanına dizilmiş tonoz örtülü ve farklı büyüklükte yedi hücresi vardır. 1348 tarihli vakfiyesine göre Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa tarafından 1339 tarihlerinde yaptırılmış olmalıdır.

Bursa'da Hüdavendigâr Camii üst katındaki medrese tek orijinal örnektir. Üst kata medresenin yerleşmesi için zemin kat geniş tu-

tulmuştur. Bu deneme bir daha tekrarlanmamıştır.

Bursa'da 1400'den kalan Yıldırım Medresesi ise önü kapalı ilk Osmanlı medresesi olup Selçuklu medreselerinin sadeleştirilmiş şekli ile şadırvanlı uzun dikdörtgen bir revaklı avlunun iki tarafında hücreler, kubbeli büyük bir eyvan ve kubbeli hol biçiminde giriş yerinden ibarettir. Bir tarafı geniş bir tarafı dar, kemerin biri büyük biri küçük medrese camideki mimari olgunluktan uzak bir denemedir.

Çelebi Sultan Mehmed'in Merzifon'da yaptırdığı muhteşem medresede üç tarafında dışarı taşan kubbeli dersaneler bir tarafında kubbeli giriş eyvanı ile değişik bir plan uygulanmıştır. Tek satırlık uzun kitbesine göre 1414'de Sultan'ın emri ile başlanan ve 1417'de Umur bin Ali Bey tarafından tamamlanan medresenin mimarı Amasya Bâyezid Paşa Camii mimarı Ebubekir Mehmet bin Hamzatü'l-Müşeymiş olup her iki eserinde Şam Halep yolu ile Zengi ve Memlük mimarisinin renkli taş süsleme etkilerini getirdiği söylenebilir. Bundan başka Merzifon'a yakın Gümüş'te Hacı Halil Paşa Medresesi'nde Selçukluların kubbeli medrese plâni bazı değişikliklerle bir defaya mahsus olmak üzere yeniden değerlendirilmiştir. Kitbesine göre bu medrese 1415'de ta-

mamlanmıştır. Diğer taraftan Çelebi Sultan Mehmed'in Bursa'da taş tuğla örgülü, çini süslemeli ve klâsik plândaki gösterişli dershanesi dikkati çeker. Yeşil medreseye ikinci bir kat düşünülüp gayet geniş merdivenler de yapılmış sonra bundan vazgeçilmiştir.

En güzel medreselerden biri olduğu halde çok az tanınan ve üzerinde fazla durulmayan Bursa Muradiye Medresesi klâsik planda bir eserdir. 17 m.geniş kare avlu, etrafında 16 hücre, bir giriş ve bir eyvan dershaneden ibaret olup bunun iki yanındaki revaklar kubbeli, giriş tarafı revakları küçük tavanlı çapraz tonoz örtülüdür. Dershane Yıldırım ve Yeşil'de olduğu gibi revaksızdır. 9 m. çapındaki kubbeli dershane önünde 7.50 m. genişlikte bir açık eyvan vardır. Kubbe giriş kubbesi gibidir. Pencere hizasına kadar duvarlar firuze altıgen ve lacivert üçgen çinilerle kaplı olup bordürler çiçekli çinidir. Bütünü ile güzel bir mimarîveren cephede siyah beyaz taşların etrafı beyaz harç ve ince tuğla ile çevrilerek zengin gösterişli bir süsleme yapılmıştır. Avluda sekizgen mermer havuz ve musluklar vardır, giriş eyvanı da olgun nispetli ve zariftir. Moloz taş tuğla hatlı örgülü duvarlarda yan saçaklar iki sıra kirpilidir. Medrese 1915'de Verem Mücadele Dispanseri olarak restore edilmiştir. Bundan sonra medreselerin ağırlık merkezi İstanbul'a geçmiştir. U biçiminde önü açık medrese tipi zaman zaman denenmiş; Edirne, Tokat, Amasya ve İstanbul'da Davud Paşa ile Koca Mustafa Paşa medreselerinde bunların önüne bir duvar çekilerek dışarıya kapatılmıştır.

İstanbul'da Fatih Medreseleri ile büyük ölçüde bir medrese mimarîsi geliştirilmiştir. Daha İznik Süleyman Paşa Medresesi'nde ilk defa ortaya çıkan dershane Fatih Semaniye Medreseleri'nde bağımsız hale gelmiş ve medreselerin değişmez bir unsuru olmuştur.

8 Semaniye (Darülfünun) 8 Tetimme (orta tahsil) olarak 16 medreseden güneydekiler Akdeniz, kuzeydekiler Karadeniz adını alır. Bu Fatih Medreseleri Baş Kurşunlu, Çifte Kur-

şunlu, Ayak Kurşunlu olarak da tanınırdı. Her medrese kubbeli revaklar arkasında 19 kubbeli hücre bir küçük açık eyvan, büyük bir dershane, bir gasilhane ve helâ gözü, dershane önünde bir revaktan ibarettir. Her odanın ocağı, dışa penceresi, lâmbalık ve duvar nişleri vardır. Hücreler 3.50 m².den biraz fazla köşe hücreleri ise daha büyüktür. Bu ölçüler Bâyezid ve Süleymaniye medreselerine örnek olmuştur.

İstanbul Bâyezid Medresesi klâsik plânda merkezî bir dershanenin üç tarafında sıralanan 16 hücreli ve tamamen kesme taştan bir yapıdır. Yalnız dershane bir sıra taş bir sıra tuğla örgülüdür. Dershane ayrı olup yalnız bir duvarla revaklara bağlantılıdır. 6 sütun üzerine baklava başlıklı bir saçakla sekizgen havuzlu şadırvan sade bir yapıdır. Medrese halen Vakıflar Yazı Müzesi'dir.

Amasya Bâyezid Medresesi güneydeki büyük kubbeli dershanenin yanlarına sıralanan 18 hücre ile U biçiminde bir yapı olup, kuzeyde tonoz örtülü giriş iki yandan duvarlarla çapraz tonozlu revaklara bağlanarak avlu dışa kaplanmıştır, ortasında havuzu vardır.

Edirne Tıp Medresesi olarak bilinen fakat aslında diğer ilimlerle birlikte tıp okutulan Bayezid Medresesi de klâsik plânda, eksendeki büyük dershanenin iki yanında sıralanan 9'ar hücreden ibarettir. Giriş tarafında yalnız revaklar vardır. Avlu ortasında şadırvanın yeri bellidir.

Sultan Bayezid devrinin en değişik ve gösterişli medrese plânı Kapı Ağası Hüseyin tarafından 1488'de Amasya'da kendi adı ile yaptırdığı medresede görülür. Bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla örgülü duvarlarla büyük ölçüde sekizgen plânlı medresede bir kenar dershane ve mescid olarak dışa taşmakta, bunun içeride kalan kısımları iki yana doğru yarım kubbelerle uzatılarak geniş bir mekân sağlanmaktadır. Diğer kenarlarda kubbeli ocaklı üçer medrese odası olarak yirmi hücre sıralanmış, avlu hafif oval kubbeli revaklarla çevrilmiştir. Dershane

revaklarının orta gözü mukarnas dolgulu çapraz tonoz örtülüdür. Giriş eksenden yana kaydırılıp cadde tarafına açılmıştır.

Mimar Sinan'ın ilk medresesi Şam Beylerbeyi (Suriye Valisi) Hüsrev Paşa adına Halep'te 1536-37'de yaptığı Hüsreviye Külliyesi'ndedir. Burada U biçiminde revaklı avlusu ile medrese, camiin karşısında kuzeyde yer almaktadır. Mimar Sinan burada İznik Süleyman Paşa Medresesi'nde başlayan bir tarafı revaksız olarak açık bırakılan plân şemasına bağlanmaktadır. Medresenin derhane kubbesi ile şadırvan ve cami aynı eksen üzerinde olup medrese ve diğer külliye binaları Silivri Piri Mehmet Paşa Külliyesi'ne benzer şemadadır.

Bundan iki yıl sonra Mimar Sinan'ın ikinci medresesi onun İstanbul'da ilk eseri olan Haseki Külliyesi'ndedir. Burada medrese klâsik Osmanlı tipindedir, giriş tarafında revaklar arkasında hücre yoktur. Karşısında kubbeli derhane yer alır. Revakların mermer sütunları üzerine kemerler iki renkli taşlardan yapılmıştır. Sinan'ın ilk defa burada kullandığı çini süslemeler renkli sır tekniğinde olup 946 (1539) tarihli iki pano bugün İstanbul Çinili Köşk Müzesi'ndedir. Pencerelerin alınlıklarındaki çiniler dökülüp kazılmıştır.

Mimar Sinan 1548 yılında tamamladığı İstanbul Şehzâde Külliyesi'nde klâsik Osmanlı medreselerinin güzel örneklerinden birini yapmıştır. Külliyenin daha sakin arka tarafına yerleştirilen 1546 tarihli medrese, kubbeli revaklarla dikdörtgen bir avlunun üç tarafını çeviren medrese hücreleri ve güneyde dışa taşkın büyük, kubbeli bir dershaneden ibarettir. Yirmi oda, kapının arkasına düşen bir eyvan ve derhane de kubbelidir. Derhane kubbesinde kalemşî bir göbek ile etek süsleri vardır. Avlunun giriş tarafında yalnız revaklar vardır. Avlunun ortasında çokgen piramid külâhlı kümbet biçimindeki şadırvan her kenarda abdest muslukları ile değişik görünüştedir.

Yine 1548 tarihli Üsküdâr Mihrimah Sultan Medresesi'nde kesme kûfeki taş örgülü duvarlarla üst örtüsü kurşunlu olup, kapı avlunun batısında derhane onun karşısında onaltı odası da dershanenin iki yanına sıralanmıştır. 1961'de değiştirilerek avlu revakları camekânla kapatılmış, odaların biçimi değişmiş, asıl kapı iptal edilerek giriş dershanenin yanına alınmıştır. O zamandan beri sağlık merkezi olan medresenin yalnız dış görünüşü korunmuştur. Mimar Sinan bundan sonra 1550'de İstanbul Cağaloğlu'nda Rüstem Paşa için değişik plânda bir medrese yapmıştır. Burada Amasya'da 1488 tarihli Kapı Ağası Medresesi'nin sekizgen plânı, revaklı avlusu kible tarafında yanlara doğru küçük birer yarım kubbe ile kanatlı şekli almış kubbeli derhanesi ile dikkati çeken yapısını yeniden değerlendirmiştir. Buna göre sekizgen avluyu çevreleyen 24 adet kubbeli revakların arkasına 22 hücre sıralanmış, büyük kubbeli derhane dışa çıkıntılı olarak yerleştirilmiş, dört köşenin de doldurulması ile yapı dıştan kare biçimini almıştır. Arada kalan üçgen boşluklardan birine hamam, diğerine helâlar yerleştirilmiş dershanenin iki tarafındakiler ise üçer oda ile doldurularak birer eyvanla avlu revakına bağlanmıştır. Böylece sekizgen medrese plânı büyük bir ustalık ve mimarî görüşle yeniden değerlendirilmiştir. Amasya'daki eşinde yok olan zarif şadırvan da avlu ortasında yerini almıştır.

Süleymaniye Külliyesi'nde ise Sinan, Fatih'ten sonra ikinci darülfünun olarak medreseler topluluğunu yerleştirmiştir. (1552-53). Bunlardan Evvel ve Sani medreseleri batıdadır. Kapılar, medreseleri ayıran bir aralığa açılır. Bitişik çifte medreseler bugün, Süleymaniye Kitaplığı olmuştur. Tek sıra halinde on hücreden ibaret Tıp medreseleri de aynı hizadadır. Bunun derhanesi yoktur. Evvel Medresesi'nin asıl yapısı revaklı avlu etrafında derhane ile yirmi iki talebe odası ve üç kemerli sofadan meydana gelir. Sani Medresesi bunun tersine çevrilmiş bir eşidir.

Salis ve Rabi Medreseleri 966 (1558), camii Haliç yönünde bulunan çifte medreseler de kuzey taraftaki Salis Medresesi bir ders-hane, yirmi hücre ve helâlardan ibaret olup, odalar Haliçe doğru kademeli biçimde düzenlenmiştir. Güneyinde bulunan Rabi Medresesi bunun eşidir. Bu çifte medreseler de üst tarafında helâlar, karşısında iki oda bulunan aradaki dar avlu ile herbirine birleşmiştir. Mimar Sinan Fatih Külliyesi'ndeki çifte medrese plânının değişik bir konumla her iki Süleymaniye çifte medresesinde tekrarlanmış, yalnız bunların arasında dar bir yol veya koridor geçirecek birbirinden ayırmıştır. Mimarî topluluk bakımından burada daha olgun bir ifade sağlanmıştır. Salis ve Rabi medreselerinin sokak tarafına, güneye dayalı kubbeli dershaneleri Fatih Bayezid medreselerinde olduğu gibi revaklarla birleşmeden ortada ayrı bir yer almaktadır. Arada kalan dikdörtgen boşlukta doğu tarafta iki kubbeli hücre batı kenarında müşterek yikanma yerleri ve helâlar vardır.

Tekirdağ'da Rüstem Paşa'nın Camii'nden daha aşağıda set üzerinde tarihi bilinmeyen medresesi sekiz hücre ve dershaneden ibarettir. Dikdörtgen revaklı avlunun iki yanında hücreler sıralanmış, kuzey batısında ders-hane revaklardan ayrı bağımsız kalmıştır.

İstanbul Beşiktaş'ta Sinan Paşa Medresesi (1556) camiiin şadırvanlı avlusunu üç yandan çeviren revakların gerisinde ahşap çatılı bir eyvan ve oniki odadan ibarettir. Sinan burada eski bir geleneği yeni bir görüşle değerlendirmektedir.

İstanbul Topkapı'da Kara Ahmet Paşa Medresesi de tuğla taş örgülü duvarları ile (1562) camiiin şadırvan avlusunu üç yandan kuşatan onaltı kubbeli hücre ve kible ekseni üzerinde cümle kapısı karşısındaki dışa taşan tromp kubbeli dershaneden ibarettir. Avlunun kuzey revakları aynı tonozlu, ders-hane önündeki ise yatık oval biçimde dilimli kubbelidir.

İstanbul Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi de (1569) aynı şekilde yatık U biçiminde camiiin şadırvan avlusunu üç yandan çevirmektedir. Yalnız burada iki eyvan ve 17 hücreden ibaret medresenin ders-hanesi yoktur. Batı yandaki odaların gerisinde helâlar vardır.

Şehzâde Câmii ve Külliyesi ile aynı tarihlerden Mimar Sinan'ın Kânû Sultan Süleyman'ın emri ile babası adına yaptığı Sultan Selim Halıcılar Medresesi 955 (1548) klâsik üslûpta tek kubbeli ve önü revaklı ders-hane ile revaklı avluyu üç yandan çeviren bir eyvan ve ondokuz hücreden ibaret olup, bugün biraz çukurda kalmıştır. Medrese 1562 de bir minare eklenecek mescit haline getirilmişti. 1942 de bu minare yıkılmıştır.

Bu tip medreselerden biri de Kırklareli'nde 1571 tarihli Sokollu Medresesi olup camiiin revaklı şadırvan avlusunu çeviren ders-hane ve 22 hücre ile iki kanattaki helâlardan ibarettir. Ders-hane batı kapısı yanındadır. Bunun için batı tarafta on hücre doğuda oniki hücre yer almıştır. Kubbe ekseni karşısında ders-hanenin yerini arastanın dua kubbesi almıştır.

Mimar Sinan Silivrikapı'da camiiini yaptığı Hadım İbrahim Paşa'nın İsakapısı'nda KİLİSİDEN çevrilme mescidi yanında medresesini (1560) yapmıştır. Medrese mescidin mihrap duvarına dayanan doğu kolunda üç, güneyde ve batı kolunda sekiz toplam onbir hücre ile ders-haneden ibarettir. Bir kolu uzun dar bir U biçiminde yapının iç yüzünde boydan boya uzanan onbeş revak kubbesinin çoğu çökmüş bunları taşıyan sütunlar da devrilmiştir. Ders-hanenin rûmî palmet motifli ıstampa kalıp işi duvar süslemelerinden bir parça Saraçhane başında Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi'nde saklanmaktadır.

Şam'da Kânûî'nin ölümünden sonra tamamlanan 974 (1567) tarihli II. Sultan Selim Medresesi Süleymaniye Külliyesi'nin doğusunda dikdörtgen bir avluyu çevreleyen yüksek

kubbeli bir derslane ile yirmiiki hücreden ibaret bir yapıdır. Sarı kalker taşından duvarlar, iki renkli taşlardan avlu cepheleri ile bu gösterişli medresede yerli mimarların da emeği geçmiş olabilir.

Edirne'de Selimiye medreseleri ise câmiin iki yanında çok belirsiz bir görünüşte olup dikdörtgen revaklı avluyu çevreleyen bir derslane ile onuç oda ve helâlardan ibarettir.

Bundan sonra gelen 1571 tarihli Lüleburgaz Sokollu Medresesi, câmiin şadırvan avlusunu üç yandan çeviren kubbeli revaklarla 22 hücre, bir derslane ve iki kanattaki helâlardan ibarettir. Klâsik plândaki derslanenin yerini arastanın dua kubbesi aldığından derslane avlunun batı tarafı yanına alınmış bu yüzden batı kanadında doğudaki 12 hücre yerine 10 hücre yapılmıştır.

Aynı tarihten İstanbul'da Kadırga'daki Sokollu Medresesi, câmi avlusunu çevrelemekte olup, derslanesi eksen üzerinde kapının karşısındadır. İki yanlardan, biri derslanenin altından üç kapısı vardır. Derslanenin altından merdivenle şadırvan avlusuna götüren girişin tavanında malakâri süslemeler vardır.

Kaş kemerli ahşap çatılı revaklar arkasında sıralanan 16 hücre pandantif kubbeli, derslane ise tromp kubbeldir. Bunların duvarları tuğla hatıllı kesme taştan, avlu cepheleri ise kesme küfeki taş örgülüdür. 1940 yıllarında tamir görmüş olan medrese bugün iyi durumdadır.

Eyüp'de Zal Mahmut Paşa Medresesi 987 (1580), câmiinin karşısında U biçiminde üç kollu bir plânla hepsi kubbeli bir derslane ve sekiz hücre ile değişik ölçü ve biçimde aynı tonozlu beş hücreden ibarettir. Derslane ekseninden doğuya kaymış. Batıdaki hücreler revaksız bırakılmıştır. Câmi avlusunun dört metre altında merdivenli bir geçitten geçilen aşağı avlunun kuzey ve doğusunu çeviren L şeklinde, düzgün revaklı iki kollu bir medrese daha vardır. Kuzey

kanadı bir sıra halinde kubbeli altı oda ile bunların batısında dört odalı bir de yüksek kubbeli, mihraplı derslane vardır. Bunun duvarları mavi üzerine kırmızı desenli kalemşi süslemelidir.

Aynı tarihten Üsküdar Toptaşı Atık Valide (Nurbânî) Medresesi, câmiin revaklı şadırvan avlusunun kuzeyinde bir kat aşağıda merdivenli bir geçitle geçilen avlusu çarpık bir yapı olup, kuzeyde derslanenin iki yanında altışar hücre, doğuda iki batıda dört hücre vardır. Revaklar arkasında medrese hücreleri ocaksızdır. Bugün harap ve bakımsızdır.

Yine Üsküdar da Küçük Şemsi Paşa Külliyesi'nde 988 (1580) L biçiminde iki kanatlı medrese düz çatılı revaklar arkasında kubbeli hücreler ve büyükçe bir derslane ile câmiin batısında tuğla taş örgülü bir yapıdır.

Aynı yıl içinde Tophane Kılıç Ali Paşa Külliyesi'nde medrese güney batı köşesinden dış duvara dayalıdır. Avlu revak kubbeleri ile hücre kubbeleri eşit olup derslane kubbesi yarı yarıya hazireye taşkındır, kapısı sokaktadır.

Mimar Sinan hizmetinde bulunduğu dördüncü Osmanlı Sultanı Murat için Manisa'da Muradiye Külliyesi'ni yapmıştır. Burada şimdi müze olan medrese taş tuğla örgülü duvarlar üzerine çok ahenkli revaklı avlusu, ocaklı hücreleri, sekizgen biçiminde büyük derslanesi ile külliyenin kuzey doğusunda yer alır. Mermer döşemeli avlunun giriş tarafında yalnız revaklar vardır.

Sinan'dan sonra Yeni Câmi ve külliyesi'nin plânlanması ve Sultan Ahmet Câmi'i'nin yapılmasına kadar küçük ölçüde ve câmiin esas alınmadığı çok defa câmi de olmayan medreseye bağlı külliye yapılmıştır. Bunlarda derslane aynı zamanda namaz kılınacak şekilde düzenlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

AYVERDİ, Ekrem Hakkı: *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri III-IV*, 2 cilt, (İstanbul 1973-1974)

KURAN, Aptullah: *Mimar Sinan*, (İstanbul 1986), Hürriyet Vakfı Yayınları.

SÖZEN, Metin: *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, (İstanbul 1975)

BALTACI, Cahit: *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul 1976)

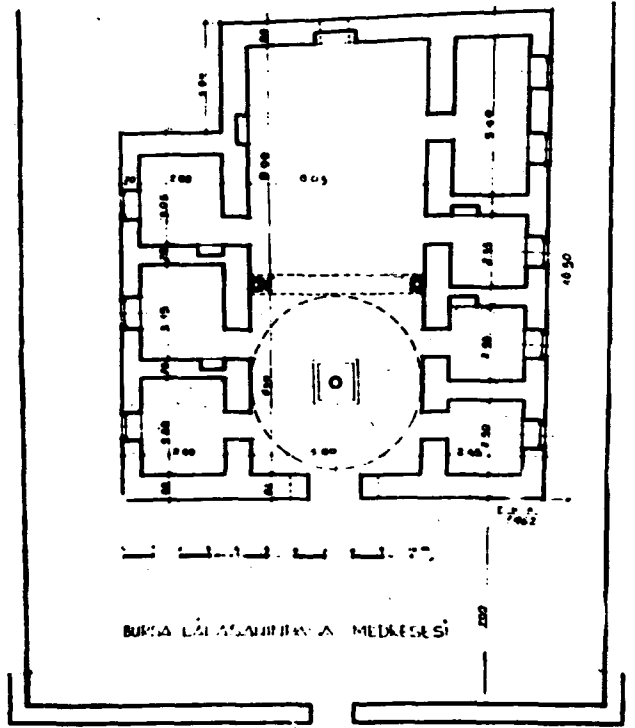
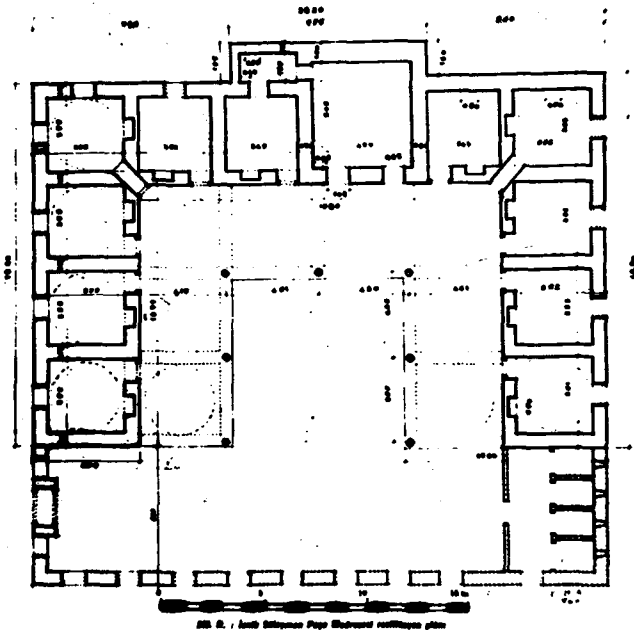
ASLANAPA, Oktay: *Osmanlı Devri Mimarisi*, (İstanbul 1986).

ALTINAY, Ahmet Refik: *Mimar Sinan*, (İstanbul 1931)

MÜLLER-WIENER-Wolfgang: *Bildescikon zur Topographie İstanbul* (Tübingen 1977)

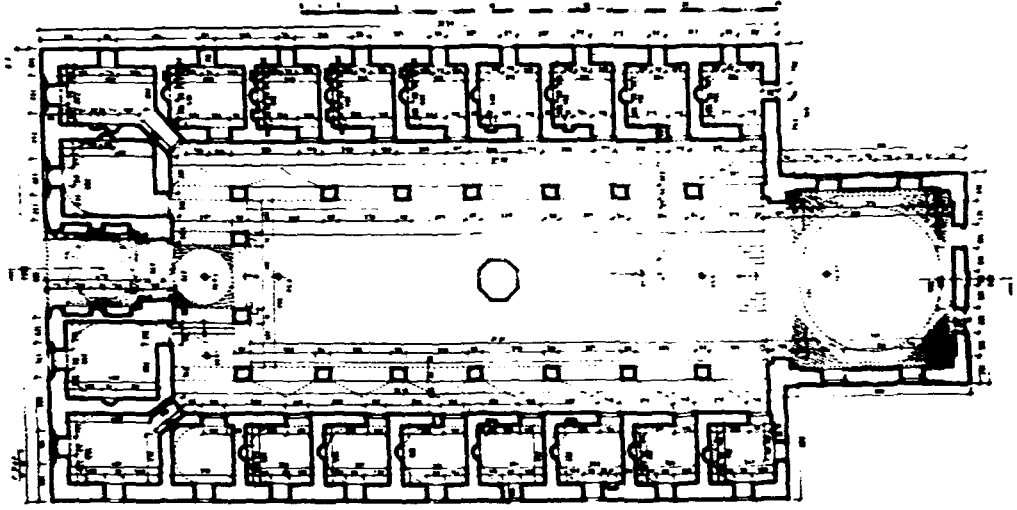
YÜKSEL, İ.Aydın: *Osmanlı Mimarisinde II.Bâyezid, Yavuz Selim Devri*, V (İstanbul 1983)

ÖZERGİN, M.Kemal: "Eski bir rû znâmeye göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi* 4-5 1973-1974 s.263-290.

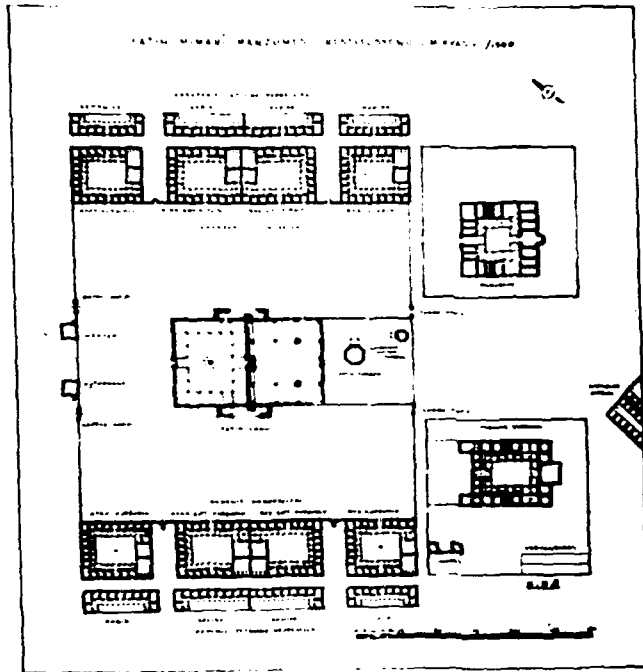
1- İznik, Süleyman Paşa Medresesi planı
(E.H.A. dan)

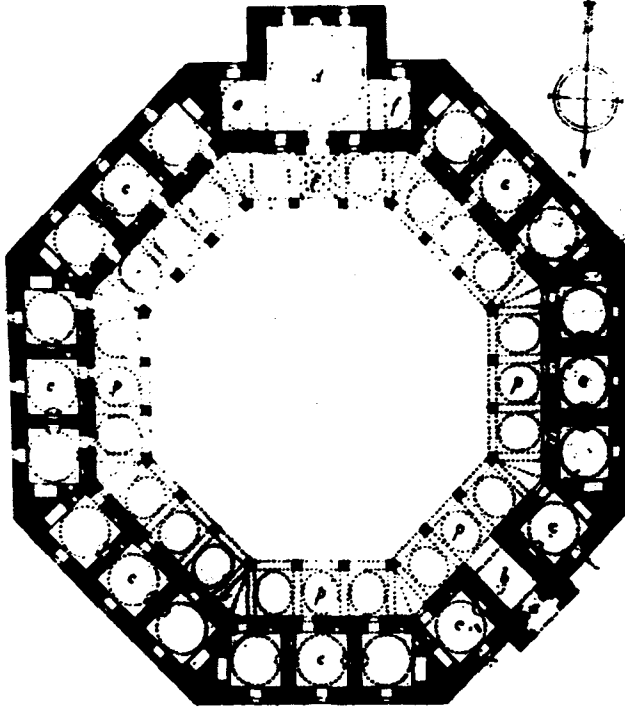
2- Bursa, Lala Şahin Paşa Medresesi planı
(E.H.A. dan)

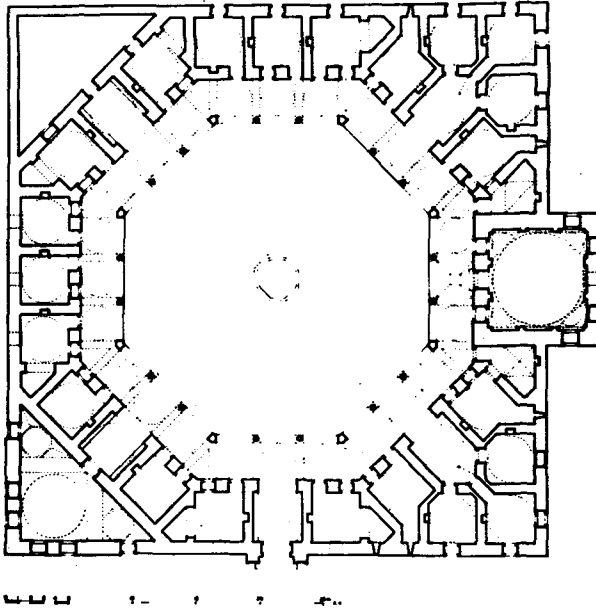
3- Bursa, Yıldırım Medresesi planı (E.H.A. dan)

4- İstanbul, Fatih Külliyesi planı (E.H.A. dan)

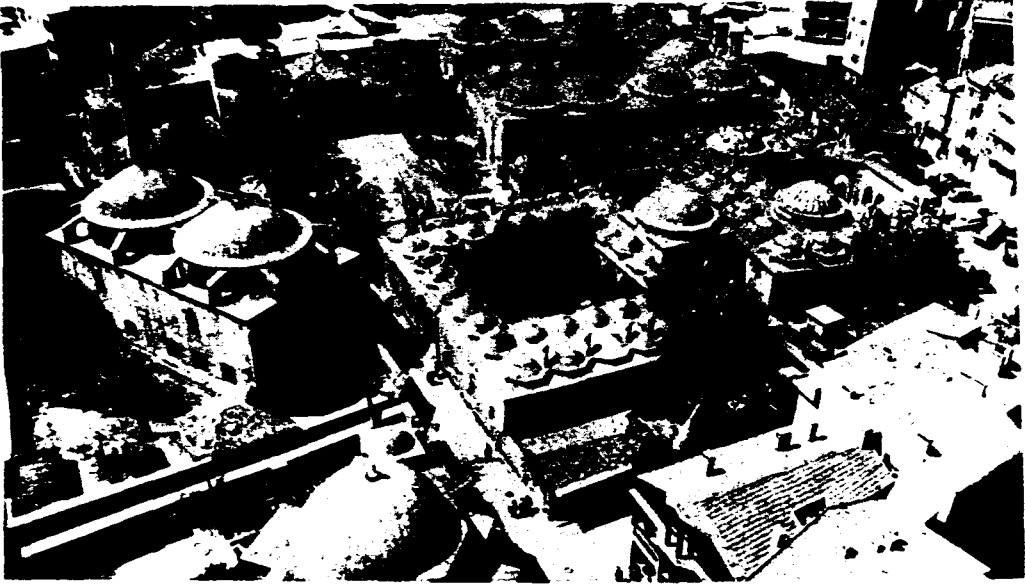

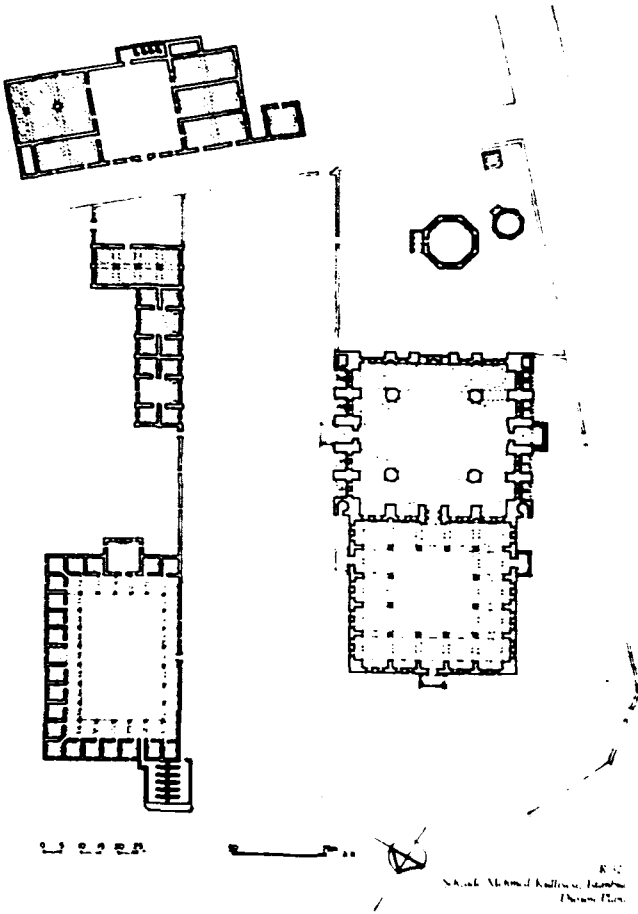
5- Amasya, Kapiağası Medresesi planı

10- İstanbul, Rüstem Paşa Medresesi planı (Kuran'dan)

6- İstanbul, Haseki Külliyesi

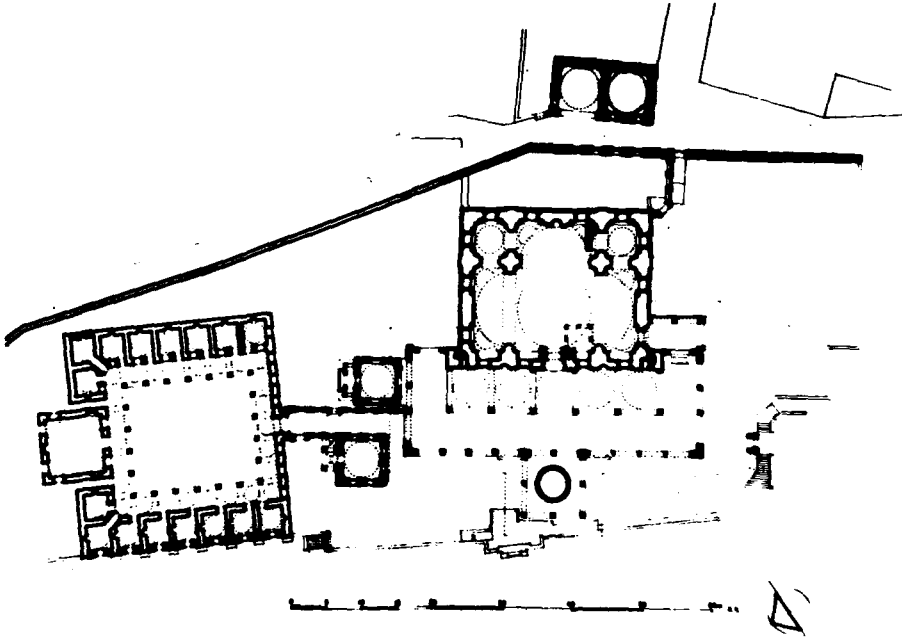

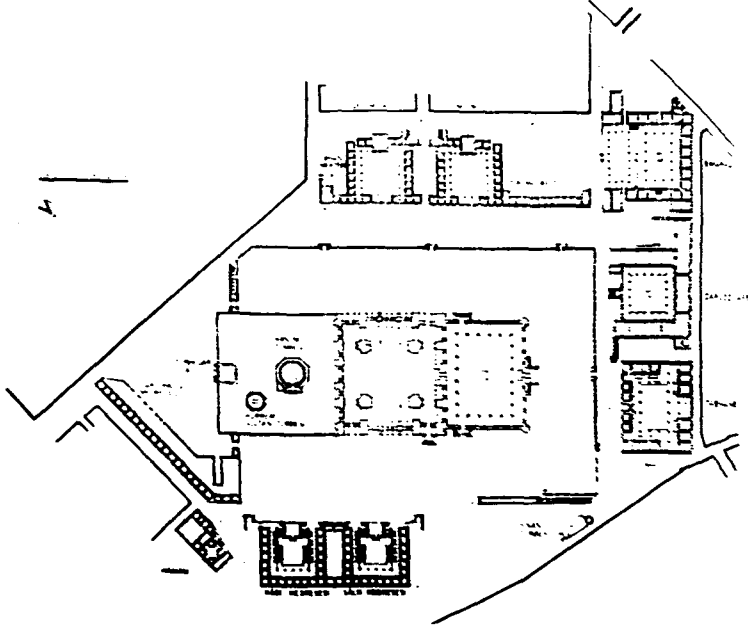
7- İstanbul, Şehzade Külliyesi Planı
(Kuran'dan)

8- *Istanbul, Vatan caddesi, Halıcular Medresesi*

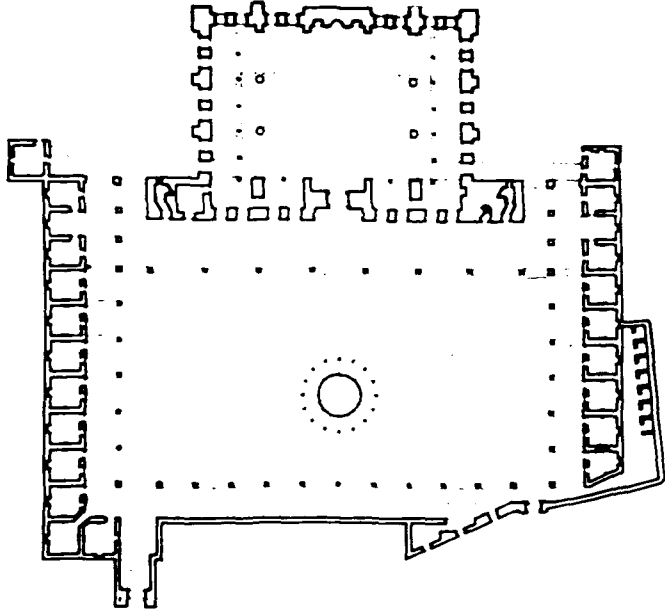
9- *Istanbul, Üsküdar, Mihriman Sultan Külliyesi planı (Kuran'dan)*

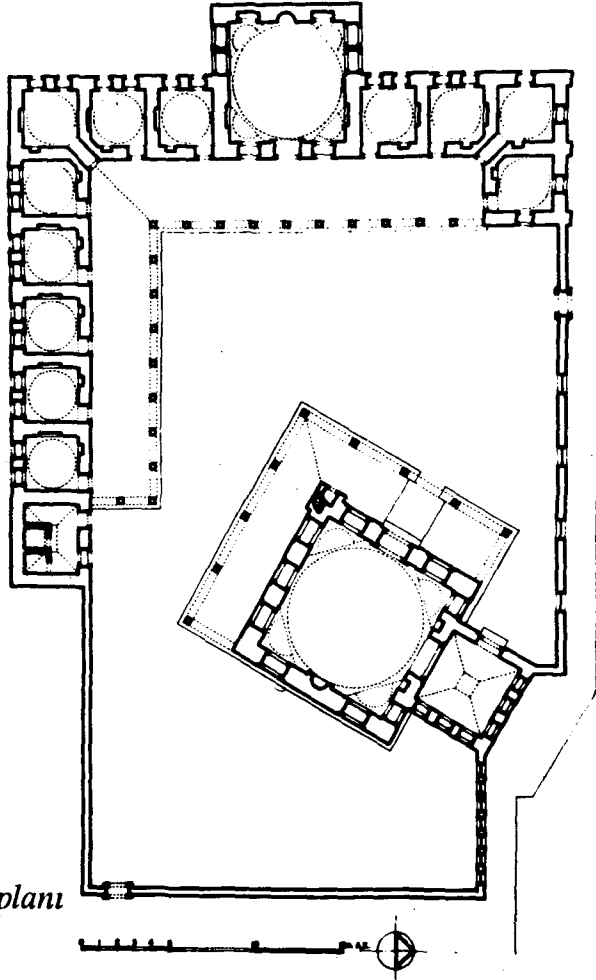
11- Istanbul, Süleymaniye Külliyesi planı

12- Istanbul, Edirnekapı, Mihrimah Sultan Külliyesi planı

13- Şam, Süleymaniye Külliyesi

14- İstanbul, Şemsi Paşa Külliyesi planı
(Kuran'dan)